№ 55: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДНОСТІ

Божественне читання: розмова з отцем Петром Октабою ОР

ВІКТОРІЯ СЕМЕНОВА

27 ЛИСТОПАДА 2019

Читати Біблію можна по-різному. У межах практики lectio divina це зазвичай роблять у спільноті, використовуючи кілька перекладів і прагнучи результатів, які значно перевершують буквальне розуміння тексту. Отець Петро Октаба ОР розповідає про особливості й ризики цієї практики, про діалогічність читання і про цінність перекладів для розуміння Божого слова.

Йос ван Клеве, «Богородиця з дитям» (фрагмент), близько 1525 року

– Що таке *lectio divina* і чим особливий цей метод читання Біблії?

– *Lectio divina* – це традиційний спосіб читання Біблії, характерний, як підказує назва латиною, саме для Західної Церкви. Утім, середовище формування *lectio divina* – це перші монаші спільноти Сходу, які виникли в Єгипті. Монах, окрім літургії та праці, мав також особисто зустрітися з Господом через Боже Слово – це, власне, і є lectio divina. Буквально «lectio» означає «читання», коли кожен стежить за текстом, який має перед собою, а «divina» – «божественне». Отже, йдеться про божественне читання.

Сам текст Святого Писання має двох авторів – людину й Бога. Це співавторство гармонійне, а не конкурентне: пишучи текст, особа використовує засоби людської мови, але надихає її Бог. Той, хто читає бібілйні тексти у вірі, відчуває це натхнення та проходить характерні для *lectio divina*, хоча й умовні, етапи. Перший із них, *lectio* – це буквальне читання якось фрагменту Писання як звичайного завершеного тексту, де немає нічого зайвого та нічого не бракує. Вдумливе читання, особливо кількаразове, провадить до другого етапу – *meditatio*, тобто осмислення фрагменту. На цьому етапі Боже слово веде нас до розуміння духовного змісту Писання, який, як навчає святий Тома Аквінський, ґрунтується на буквальному. Духовний сенс, з одного боку, потрібно відчитувати у вірі, а з другого, він сам стосується нашої віри й відповідає на запитання про те, у що та як вірити. Читаючи біблійні тексти з вірою, ми усвідомлюємо, що живий Бог промовляє до нас через текст. І природна реакція на це – відповісти своїм словом на Його слово. Майже спонтанне прагнення відповісти є молитвою і становить третій етап *lectio divina* – *oratio*. Господь хоче діалогу з людиною, тому й чекає на її відповідь, яка буде частиною дружньої та щирої розмови з Ним. Людське слово до Бога має різні вияви: подяки, прохання про себе чи іншого, покаяння, перепрошення тощо.

Наслідком цих трьох етапів може стати прекрасний четвертий – *contemplatio*, коли від слів переходимо до споглядання самої присутності Бога. Людський досвід підказує, що перебування з тим, кого любимо, наповнює нас дощенту й уже не потребує слів. Цей стан є своєрідною метою *lectio divina*. З трьох речей – віри, надії й любові – врешті-решт залишиться тільки любов, і споглядати означає перебувати в Божій любові, що триває вічно.

Отже, *lectio divina* – це не просто один із методів читання Біблії, а монаша практика особистої зустрічі з Богом через Його слово.

– Та сьогодні до цієї практики вдаються не тільки ченці.

– Так. Особисте читання Біблії, що містить усі ці етапи, тривалий час було можливе лише в монашому середовищі, бо тільки воно забезпечувало відповідні умови. Спільнотна практика

lectio divina виникла нещодавно, коли Церква почала заохочувати до неї всіх вірян відповідно до їхніх життєвих обставин. Навіть якщо світській особі не вдасться досягти високого рівня досконалості читання за середньовічним монашим зразком, усе одно це буде хорошою практикою спільнотного життя, взаємної допомоги в пізнанні Бога й діалогу з Ним через тексти Писання.

Визнаючи слушність спільнотної практики *lectio divina*, я, щоправда, бачу й небезпеку: певна спільнота може вирішити, що досягла досконалості в цій практиці, а її члени – це духовні титани. Щоб уникнути такого засліплення, потрібно бути покірним, усвідомлювати людські обмеження й те, що ми перед Богом перебуваємо на рівні дитячого садка, а до рівня університетського спеціаліста нам усім ген як далеко. Що смиренніше ми практикуємо *lectio divina*, то краще. Навіть якщо з усіх етапів подолати лише перший, *lectio*, але справді добре, то це вже буде велике досягнення.

– Для *lectio divina* зазвичай використовують різні переклади одного фрагмента. Що це мають бути за переклади?

– Насамперед потрібен уривок із Писання – не занадто короткий і не занадто довгий, але цілісний. Прикладом для вибору може слугувати година читань із бревіарію, де на щодень маємо короткий уривок із Біблії й патристичний коментар, тобто текст авторитетного церковного автора. Такі коментарі теж можуть стати у пригоді для *lectio divina*.

Переклад же має бути якісний і зроблений мовою, яку ми добре знаємо. Оригінальних мов Біблії є три – іврит, давньогрецька й арамейська; зараз не так уже й багато людей може читати ними. Тому важливе завдання Церкви полягає в тому, щоби перекладати Боже слово. Це, на щастя, відносно просто, бо біблійні тексти добре надаються для перекладу. Крім того, маємо давню традицію перекладів Писання. У єврейському середовищі до Христа всі книги, написані івритом, були перекладені грецькою, а за часів Ісуса виникли також версії арамейською, якою тоді спілкувалися. Тому можна сказати, що переклади також доносять сенс Писання. Щоправда, жоден із них не може передати всіх сенсів тексту, тому варто використовувати різні, аби, порівнюючи їх, відкривати глибший сенс прочитаних фрагментів.

Важливе завдання Церкви полягає в тому, щоби перекладати Боже слово.

У латинській Церкві є два зразкові переклади, випробувані часом: Септуагінта, грецький переклад Старого Завіту, і Вульгата, латинський переклад цілої Біблії. Перша латинська версія була зроблена ще до святого Єроніма, нашвидкуруч, і становила сукупність перекладених із греки біблійних текстів під загальною назвою «Vetus Latina». Згодом святий Єронім створив Вульгату, до якої впродовж віків вносили виправлення. У новітні часи її текст ґрунтовно переосмислили на базі написаної івритом версії Старого Завіту, і так виникла сучасна Нова Вульгата.

Окрім традиції перекладу, що залежала від контексту конкретної епохи, маємо традицію молитви, важливу для біблійних текстів. Саме тому старозавітні тексти латинського бревіарію, навіть після появи Нової Вульгати, публікували у версії, яка спиралася на грецькі тексти Септуагінти. У сучасному бревіарії латиною псалми переважно подані за Новою Вульгатою, а антифони – за Септуагінтою, щоб зберегти традицію молитви, так звану молитовну пам'ять Церкви.

– Чи можна для *lectio divina* послуговуватися перекладом, якого не затвердила місцева церковна влада? Який переклад Біблії взірцевий для українських католиків?

Коли переклад затверджує церковна влада, це певною мірою гарантує, що в тексті немає кричущих нісенітниць, проте не означає, що він позбавлений недоліків і перекладацьких інтерпретацій деяких фрагментів або що конкретний єпископ абсолютно згоден із усіма нюансами цієї версії. Процедура затвердження дозволяє уникнути передусім грубих догматичних помилок. Цікаво, що за всі століття існування церковних інституцій лічені догматичні документи наказують інтерпретувати якийсь фрагмент Святого Писання лише в якомусь одному сенсі. Це вказує, що Церква не тільки дозволяє, а й заохочує множинність перекладів, бо вбачає в цьому прояв багатства Божого слова, яке в жодному перекладі не буде вичерпане, завершене, закінчене. Та мирянам, яким бракує знань, щоб перевірити якість перекладу, доцільно використовувати ті, що затвердила церковна влада.

В Україні під час римо-католицької літургії послуговуються текстами Євангелія в перекладі Івана Хоменка. Традиційним уже став переклад Івана Огієнка, проте він, на жаль, містить не всі книги Старого Завіту. Із новітніх варто згадати переклад Рафаїла Турконяка. Вони видані за дозволом церковної влади, проте жоден не має статусу офіційного або взірцевого. Я раджу читати як Хоменка, так і Огієнка: в одних випадках краще впорався перший, в інших – другий. Звісно, можна обирати переклади й іншими мовами, які людина справді знає. Проте необхідно зважати, щоб занадто не перейматися мовним різнобарв'ям і не застрягнути в мовному вимірі біблійного тексту.

– Що треба враховувати, працюючи з перекладом Писання? Чи словник обов'язковий для розуміння священних текстів?

– Словник не обов'язковий, але спеціалізовані словники стануть у пригоді. Наприклад, завдяки словникам біблійних термінів, які пояснюють значення слова та вказують, де воно міститься в інших частинах Писання, можна розглядати конкретний фрагмент у контексті цілої Біблії – а це правильне читання. Саме вся Біблія є контекстом для розуміння окремих фрагментів. Допомога добре скомпонованих словників напевно принесе користь і збагатить читання, але в *lectio divina*, як і в усьому іншому, треба бути розсудливими й бачити межі, аби читання біблійних текстів не перетворювати на філологічно-граматичну вправу, а провадило до осягнення їх сенсу.

Ми читаємо Писання не для того, щоб здобути знання, підготуватися до проповіді або лекції, а для безкорисливої любові, заради самого Бога, Який є найвищою цінністю й метою читання Біблії. *Lectio divina* – це підготовка, засіб, простір для зустрічі з любою Особою. Це неймовірно складно, але прекрасно – прагнути самої Особи. Небезпека виникає, коли з *lectio divina* намагаються зробити техніку, магічний обряд, засіб для здобуття знань. У *lectio divina* Бог говорить із людиною безпосередньо й по-особливому. Писання каже, що Бог «пригорнув Ізраїль», «зглянувся на свого слугу», позначаючи цими формулюваннями ситуацію, коли слова вже не потрібні, бо настало перебування з Особою. Без цього контексту текст так і не вдасться зрозуміти.

ВІКТОРІЯ СЕМЕНОВА 27 ЛИСТОПАДА 2019

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**